

DE OPMARS VAN OTTER EN BOOMMARTER IN HET WAASLAND

JORIS EVERAERT & KOEN VAN DEN BERGE

© Yves Adams (Vilda)

© Yves Adams (Vilda)

INSTITUUT
NATUUR- EN
BOSONDERZOEK

Presentatie op WAKONA natuurstudiedag 11 november 2023

Otter *Lutra lutra*

- middelgroot zoogdier
- **roofdier** (Carnivora),
in praktijk vooral viseter
- marterachtige, zoals ook o.a.
wezel, hermelijn, bunzing, boommarter, steenmarter, das, ...
- **territoriaal (!)**, zeer groot, exclusief leefgebied
(mannetje: 20 tot 40 km oeverlengte en/of enkele km² moerasgebied,
overlap met één of enkele kleinere territoria van vrouwtjes)
- **amfibische leefwijze** : smalle zone aan weerszijden van grens
tussen water en land. Landzone ook zeer belangrijk (beschutting)!

Zoeken naar otter(sporen)

Cameravallen

Cameraval opname: Joris Everaert

Zoeken naar otter(sporen)

prenten

Zoeken naar otter(sporen)

vraatsporen - niet automatisch zeker van otter!

Zoeken naar otter(sporen)

Uitwerpselen ('spraints')

**= belangrijk in afbakening
territorium
op vaste ankerplaatsen
(geurcommunicatie)**

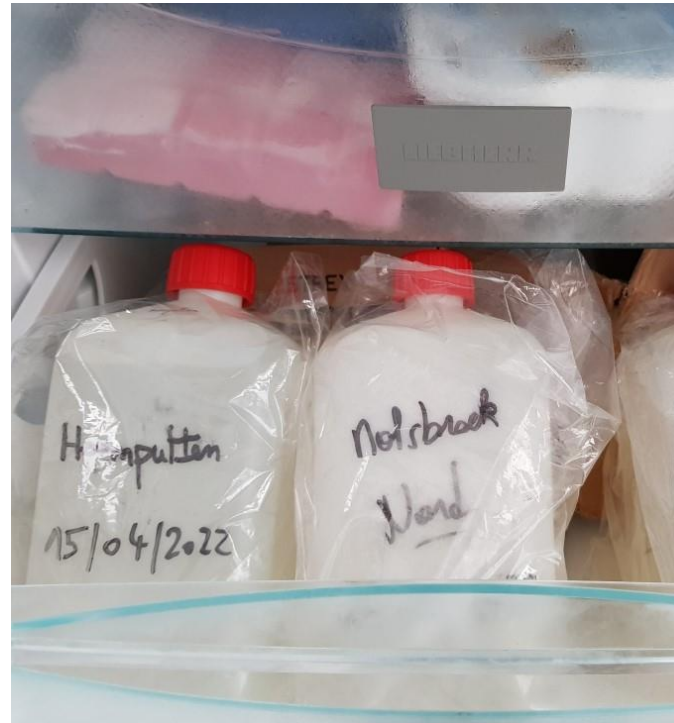
Spraint DNA analyse

→ aanwezigheid soort, bepaling
geslacht, individu & herkomst

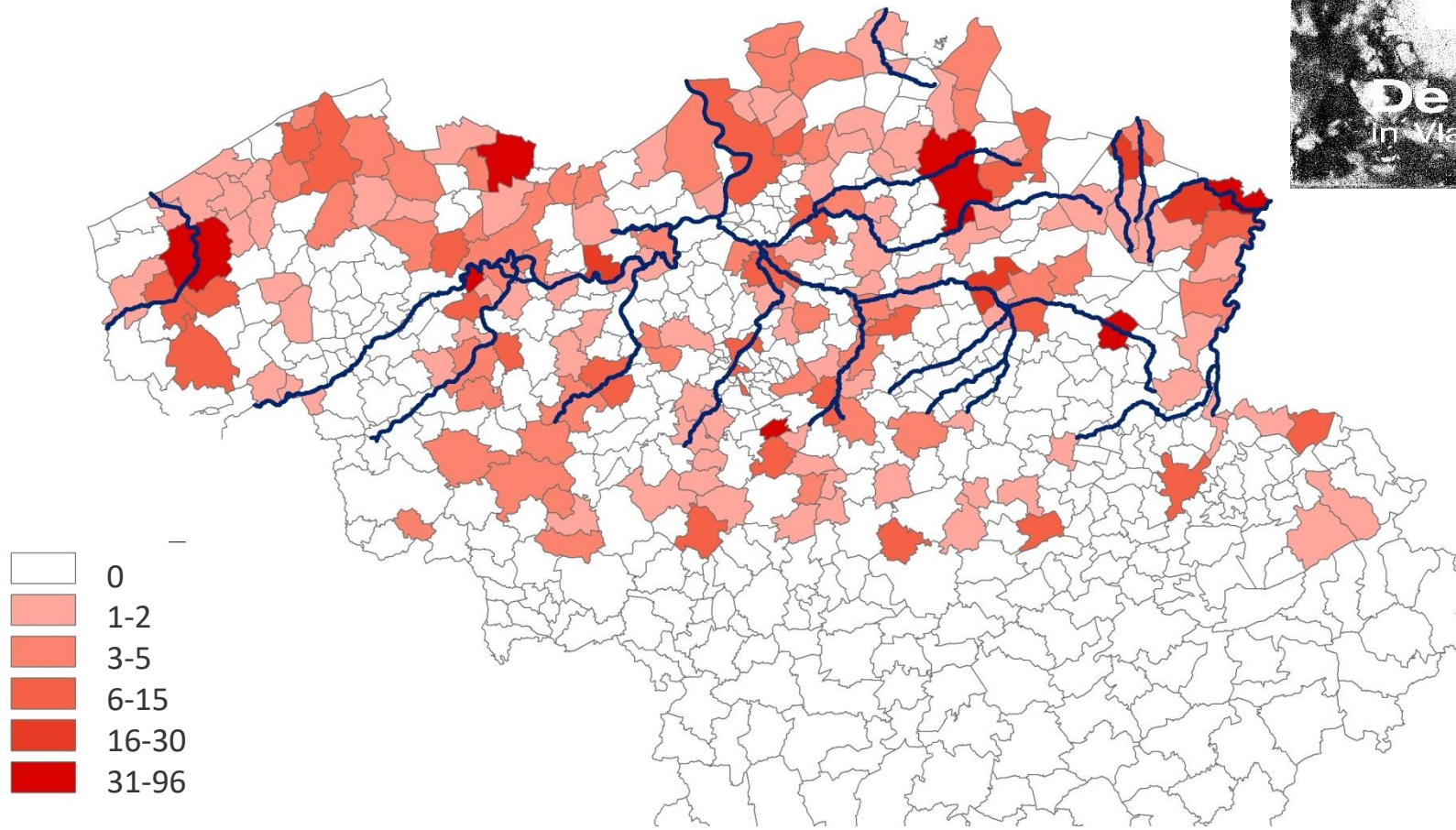
Zoeken naar otter(sporen)

Nu ook 'eDNA' genetische analyse in waterstalen

- voorjaar 2021: bevestiging aanwezigheid otter in NO-Limburg.
- o.a. ook al succes in gekende gebieden (Kruibeke, Molsbroek).

Historische verspreiding 1880 - 1970 Vlaanderen en Waalse grenszone

Historische verspreiding otter in Vlaanderen en Waalse grenszone.

Data naar Metsu & Van Den Berge 1987, aangevuld (veelal op basis van vangstgegevens)

Historiek België

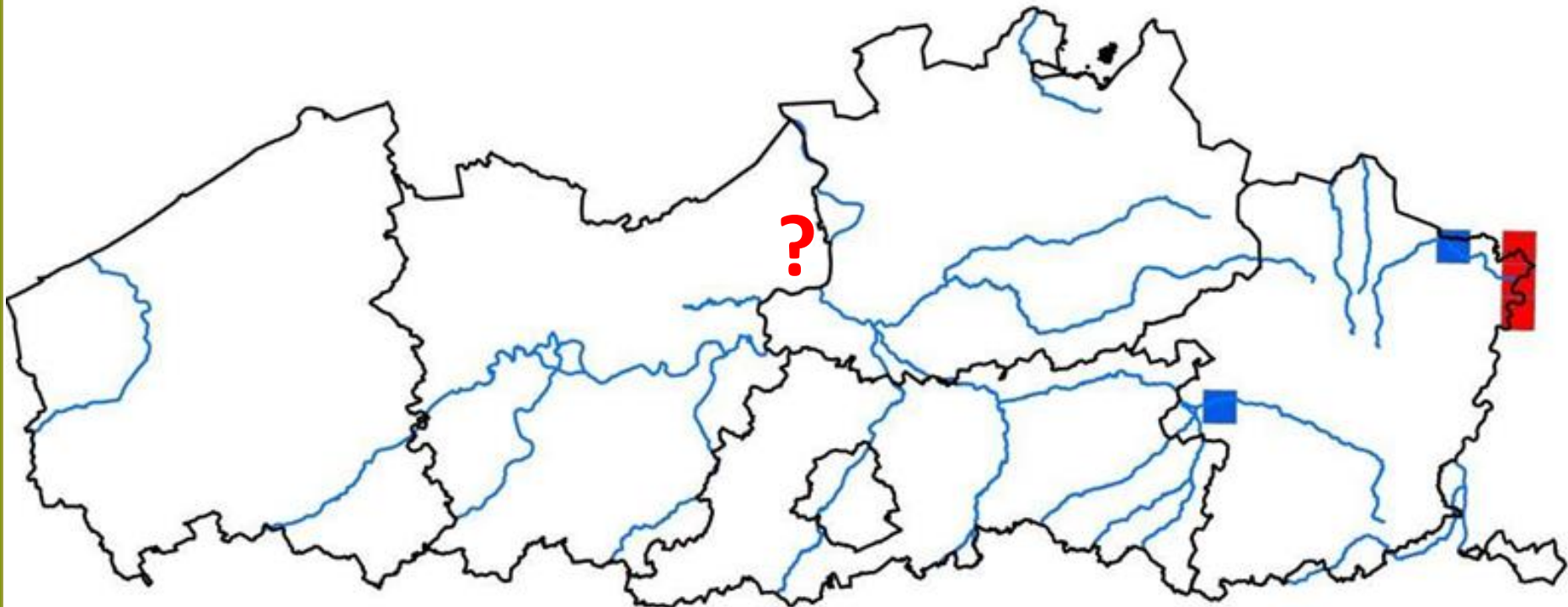
- vorige eeuwwisseling (1900) nog 'overall' algemeen
- 'succesvolle' uitroeiingscampagne eerste helft vorige eeuw...
(aanzien als bijzonder schadelijk voor visbestand, met premies voor het doden)
- genadeslag door biotoopverlies incl. waterverontreiniging (!) tweede helft vorige eeuw
- in Vlaanderen en Nederland 'uitgestorven op populatieniveau' in jaren 1980 – '90
- zwervende of geïsoleerde dieren, o.a. Grensmaas, Wallonië

Dessel ca. 1950 (Damen 2021)

Terug van (nooit helemaal ?) weggeweest

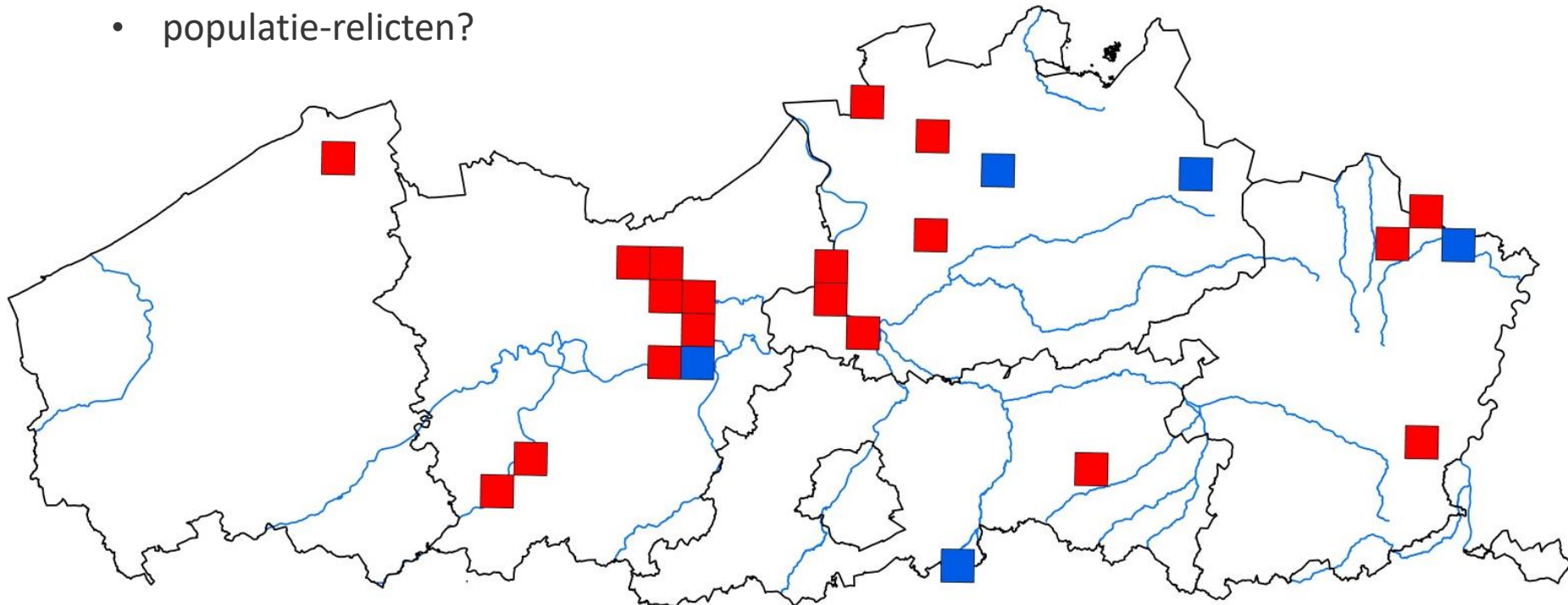
- Limburg: in 2000-2001 zeker in Kinrooi, Maaseik;
in 2005-2006 enkele waarschijnlijke waarnemingen.
- Oost-Vlaanderen: mogelijke waarnemingen in Kruibeke
(dood in fuik & geschoten per vergissing)

Waarnemingen otter 2000 - 2011 ; **rood = zeker**, **blauw = waarschijnlijk** (bron: INBO)

Vlaanderen actueel 2012-2023

- Sinds 2012 opnieuw sporadische waarnemingen van telkens één dier (bv. Willebroek in A'pen, Bocholt in Limburg)
- Vestiging in Benedenschelde (Kruibeke en omgeving) zeker sinds 2014
- Herkomst meervoudig:
 - dispersie na herintroductieproject Nederland (sinds 2002)
 - natuurlijke herkolonisatie uit buurregio's (Duitsland,..)
 - populatie-relicten?

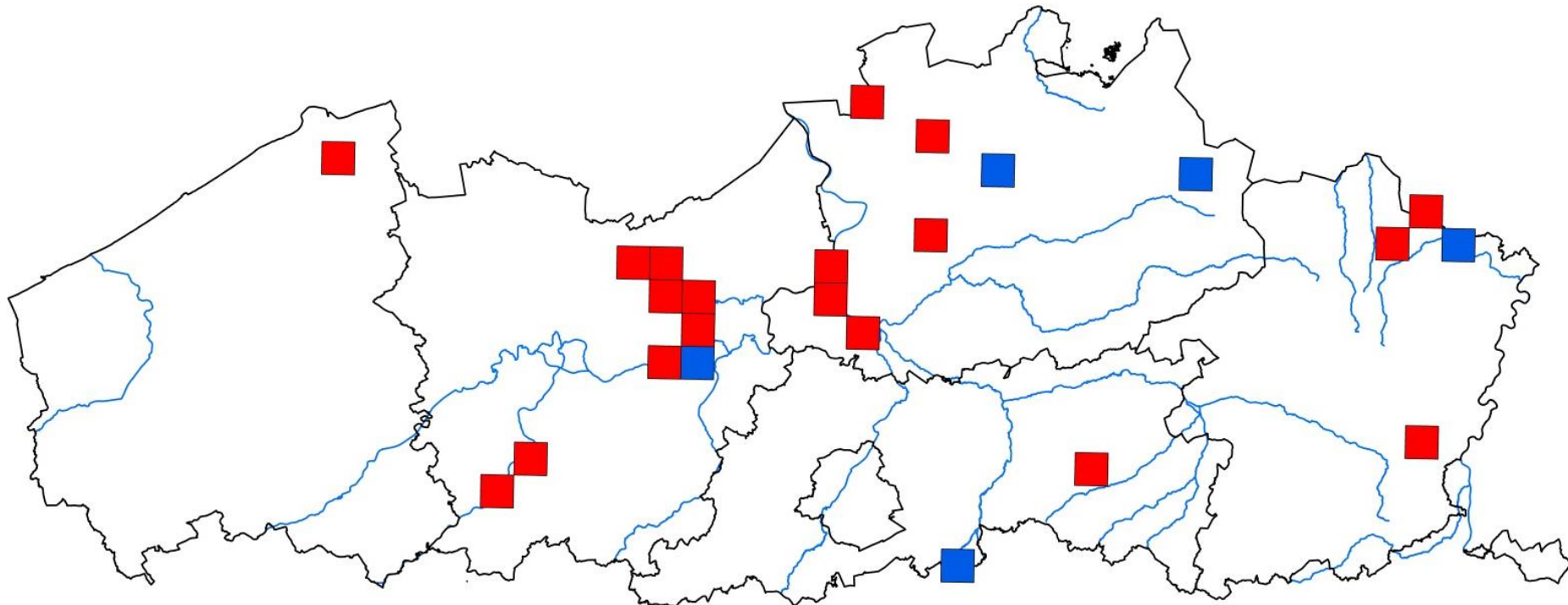

Waarnemingen otter 2012 - 2023 ; rood = zeker, blauw = waarschijnlijk (bron: INBO)

Vlaanderen actueel 2012-2023

- Recent ook waarnemingen in NO-Limburg, Antwerpse Kempen, Waasland en omgeving (zie verder), langs Schelde in Zwalm en Oudenaarde, Schipdonkkanaal in Damme, ...

MAAR: Verspreidingsbeeld = momentopname !
cf. meestal geen systematisch onderzoek

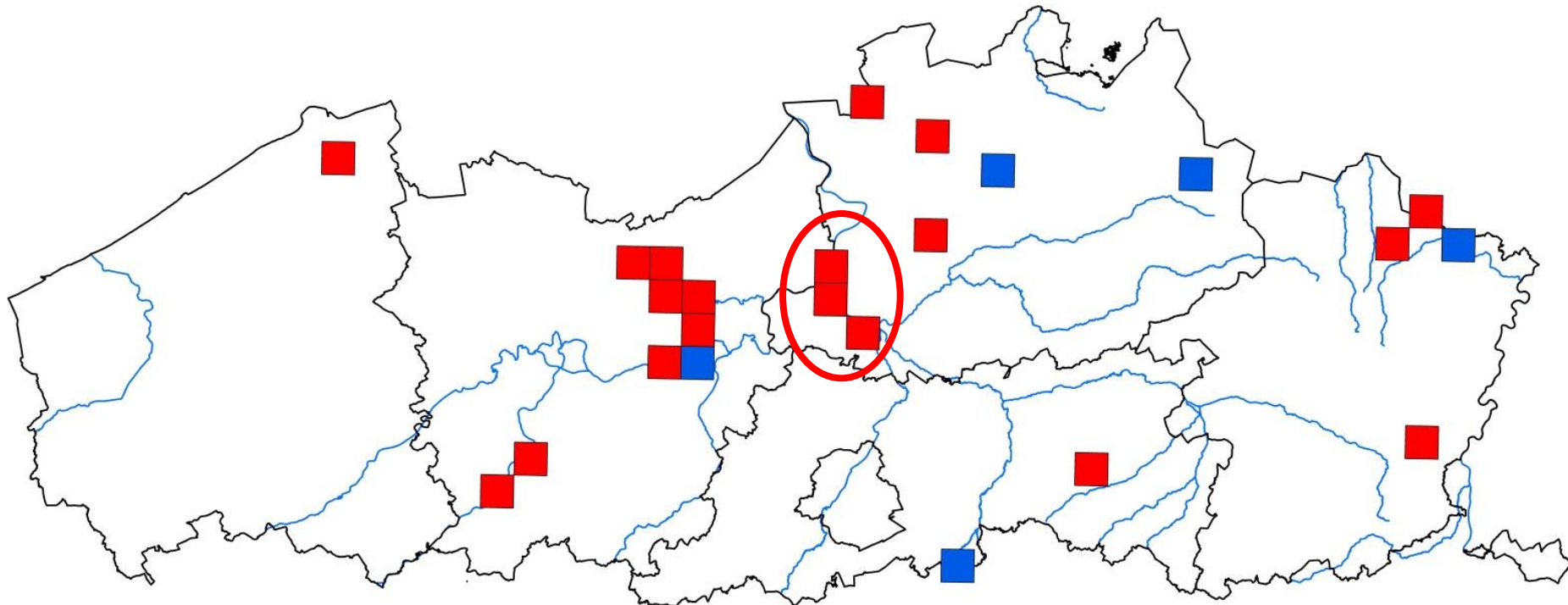
Waarnemingen otter 2012 - 2023 ; **rood = zeker**, **blauw = waarschijnlijk** (bron: INBO)

Vlaanderen actueel 2012-2023

Voortplanting in Vlaanderen

voorlopig enkel aanwijzingen/bewijzen in het Waasland (Kruibeke regio)
dankzij INBO-ANB cameraval- en sporenonderzoek:

- sinds 2014 cameravalbeelden van meerdere dieren (aanwijzing).
- eind 2021 cameraval opname hoog-drachtig vrouwtje.

Waarnemingen otter 2012 - 2023 ; **rood = zeker**, **blauw = waarschijnlijk** (bron: INBO)

Opname (INBO) hoogdrachtig vrouwtje, regio Kruibeke, eind 2021

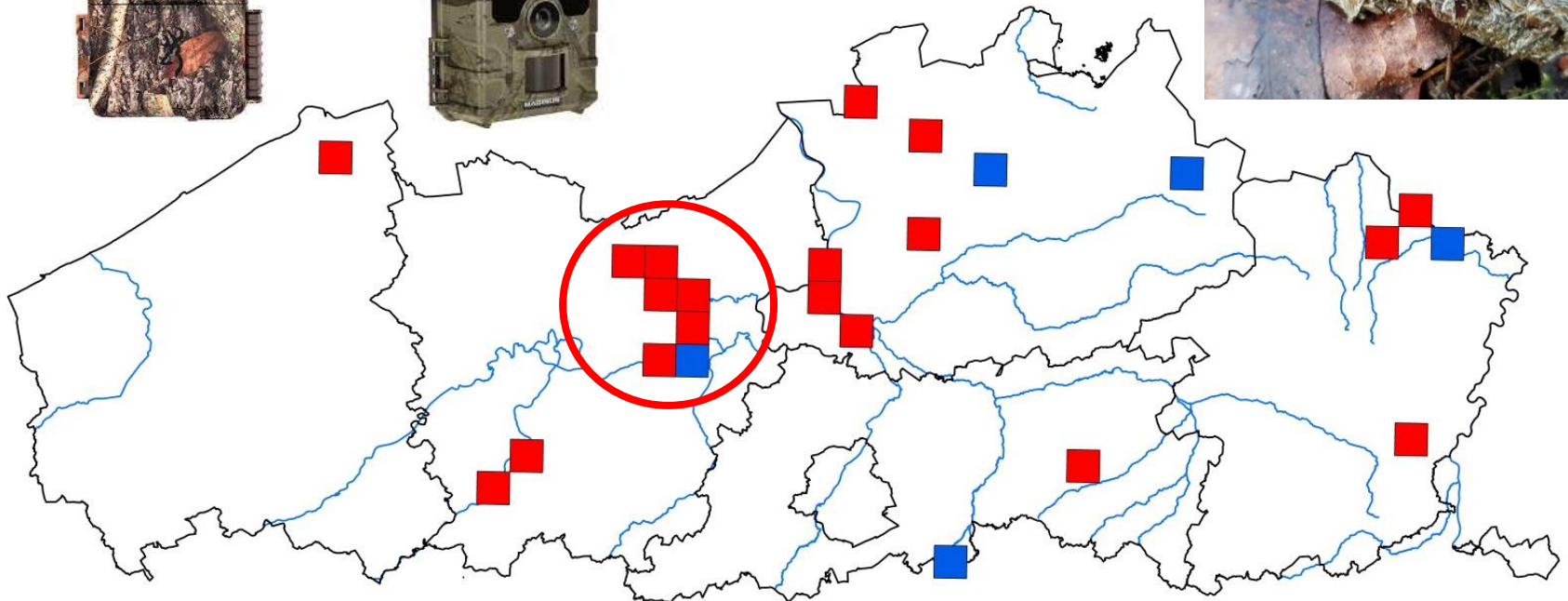

Belang bijdrage monitoring door vrijwilligers

Voorbeeld van 'éénoog' otter in Waasland

Onderzoek regionale Zoogdierenwerkgroep Waas, Durme & Schelde, vzw Durme & Natuurpunt (coördinatie en meeste werk: Joris Everaert)

ca. 25 continu ingezette cameravallen, zoeken naar spraints,...

Waarnemingen otter 2012 - 2023 ; rood = zeker, blauw = waarschijnlijk (bron: INBO)

Verspreiding éénoog otter sinds dec. 2019

Cameraval opname in Molsbroek, Lokeren: Joris Everaert

Verschillende cameraval video's, zie YouTube kanaal Joris Everaert:

<https://www.youtube.com/@joriseveraert5284/videos>

Meer info <https://www.natuurpunt.be/nieuws/eenooog-otter-heeft-leefgebied-van-wachtebeke-tot-berlare-oost-vlaanderen-20211220>

Herkomst éénoog otter: genetische analyse spraints

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

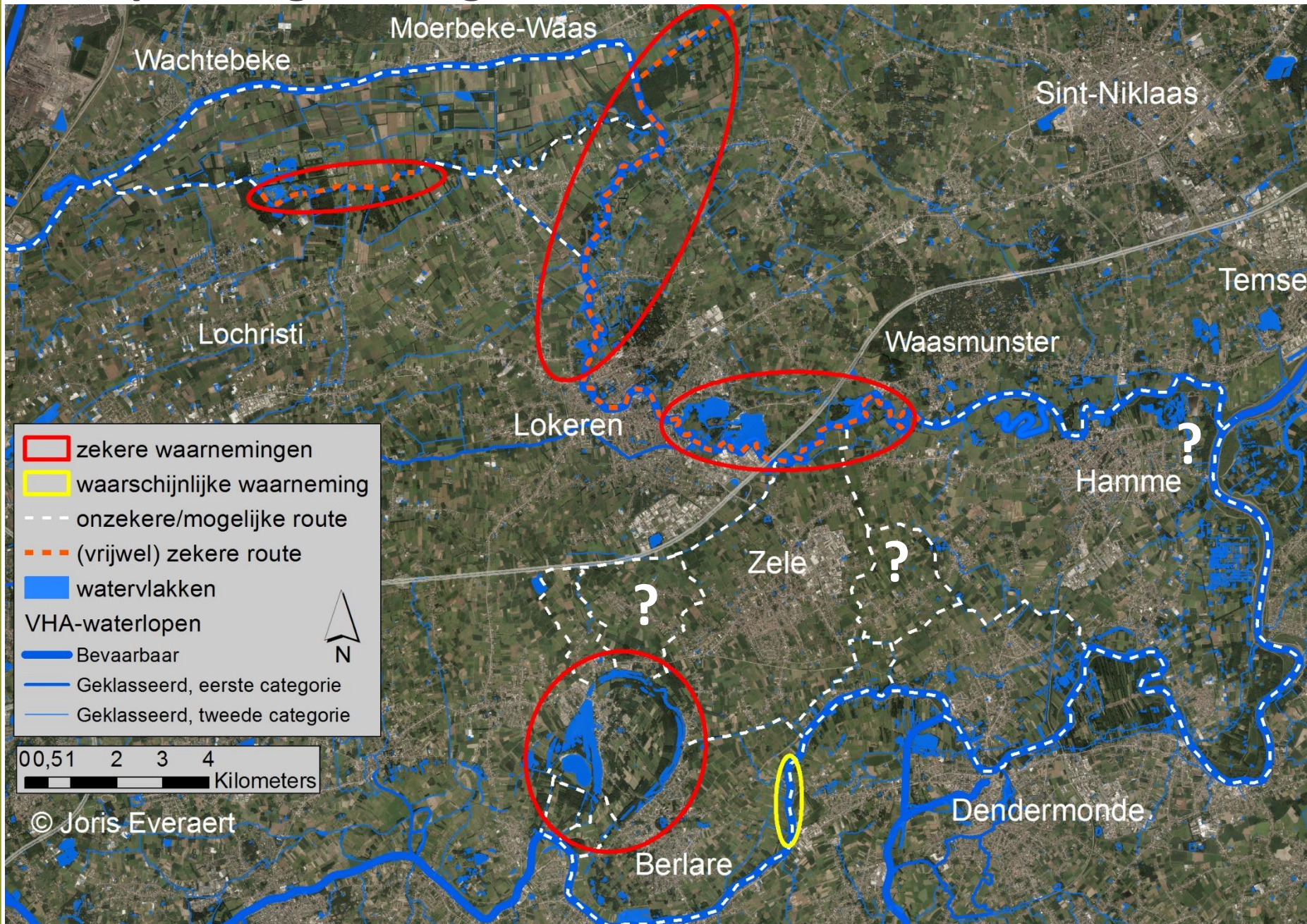

Vlaanderen
is wetenschap

INSTITUUT
NATUUR- EN BOSONDERZOEK

Verspreiding éénoog otter sinds dec. 2019

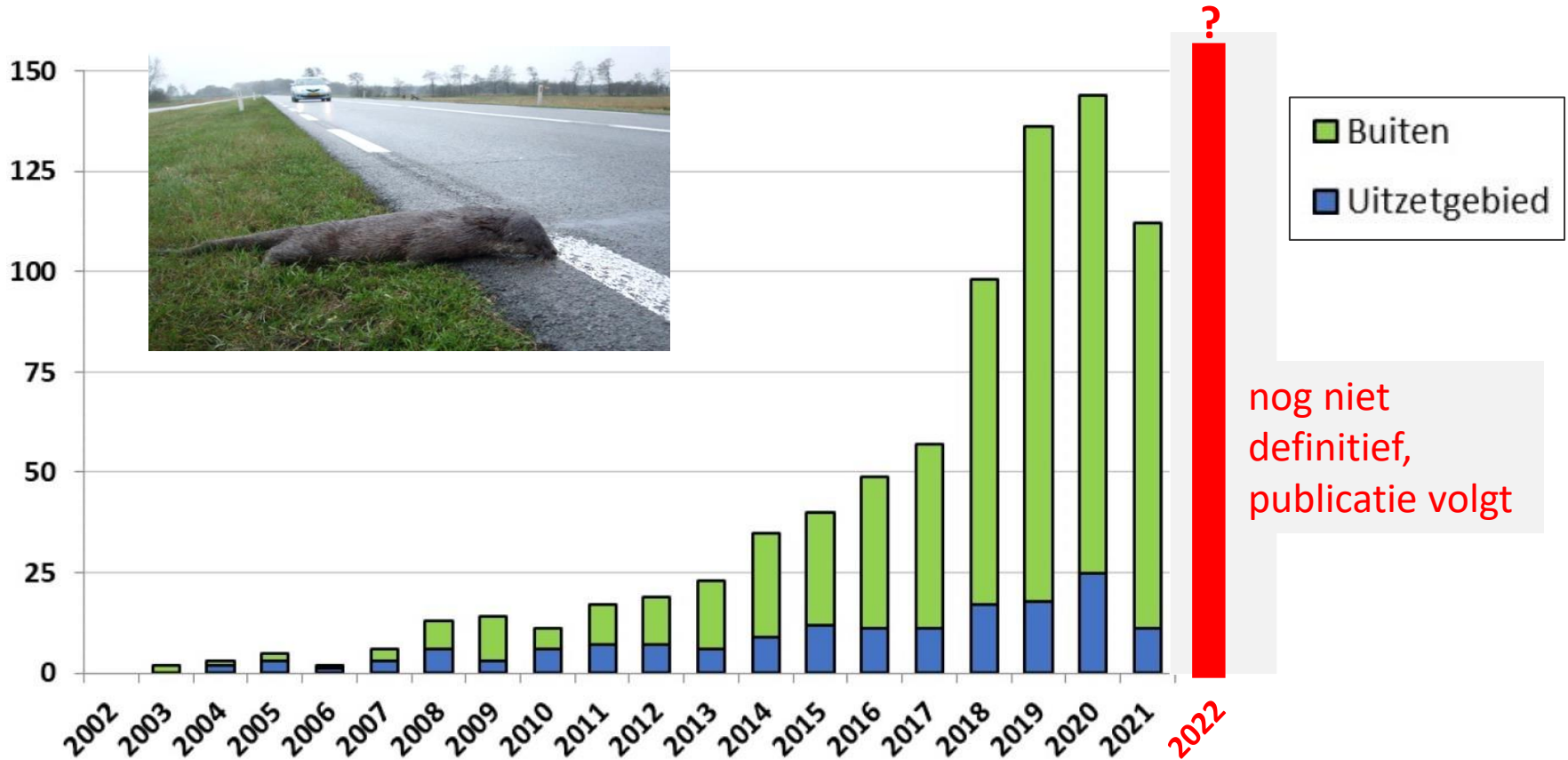

Bedreigingen voor (opmars) otter

- **Polluentenvracht in vis: (historische) vervuiling**
 - **Habitatversnippering en verkeerssterfte**
 - **Onvoldoende voedsel**
behoefte van min. visbestand van 90 kg/ha
voor 'visverbruik' van ca. 29 kg/ha
 - **Onvoldoende genetische fitness**
 - **Onvoldoende dekking (rustige schuilplaatsen)**
 - **(On)opzettelijke doding en negatieve perceptie**
 - **Doorwerking klimaatverandering (verdroging)**
-
- kritisch**
- zeer belangrijk**
- belangrijk**

Voorbeeld verkeerssterfte in Nederland

- Belangrijkste doodsoorzaak (90%) otters is door het verkeer.
- Jaarlijks sneuvelt 25% van Nederlandse otterpopulatie in het verkeer !

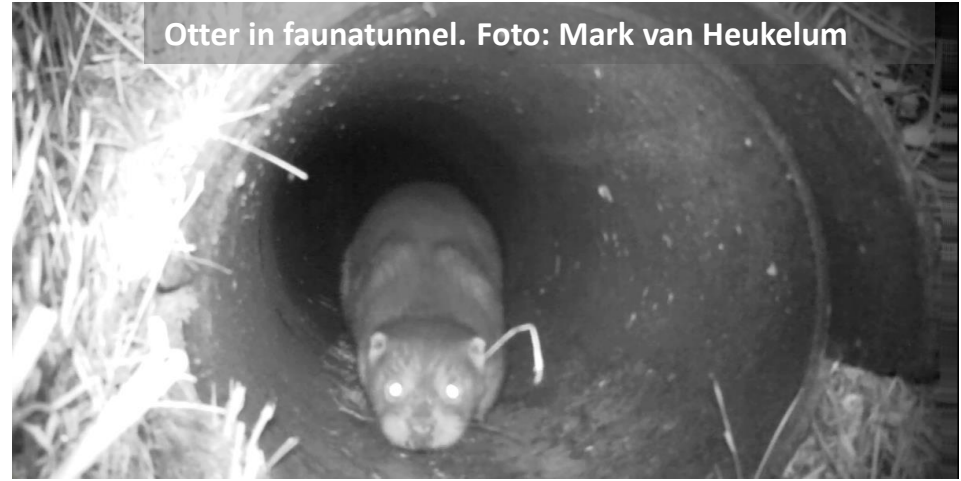

Ontwikkeling van het aantal verkeersslachtoffers binnen en buiten de grenzen van het voormalige uitzetgebied sinds de start van herintroductie in 2002.

de Groot et al. 2022

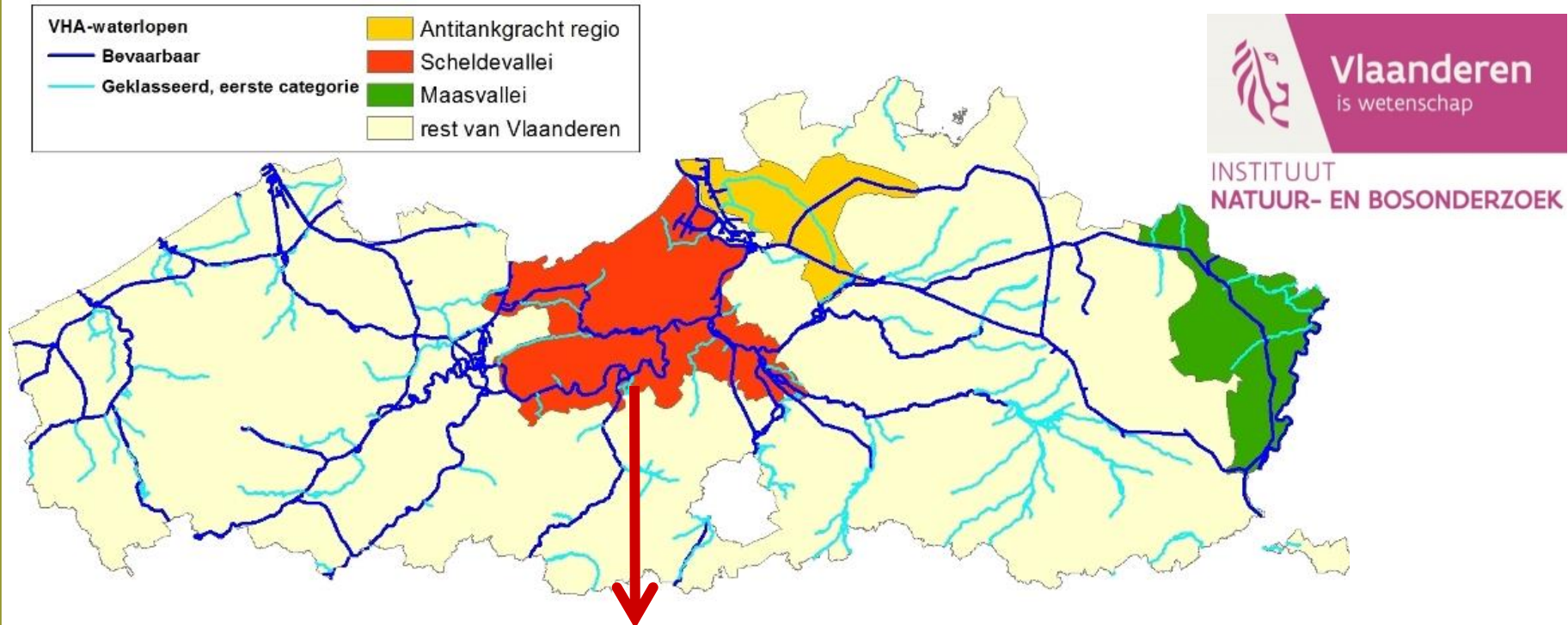
→ Verkeersknelpunten lokaal aanpakken

Otter als parapluusort (ook voor andere soorten nuttig)

Soortenbeschermingsprogramma (SBP) voor de Europese otter in Vlaanderen 2023-2027

Van Den Berge K., Everaert J., Van Wichelen J. & Belpaire C. (2022). Soortenbeschermingsprogramma voor de Europese otter (*Lutra lutra*) in Vlaanderen. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Scheldevallei : lokaal 'project Otterland'

i.s.m. lokale gemeenten, verenigingen, bedrijven, private eigenaars,...

SBP otter – actieprogramma (*ontwerp*)

1. OPTIMALISATIE VAN ACTUEEL LEEFGEBIED

1. Antitankgracht regio
2. Scheldevallei
3. Maasvallei

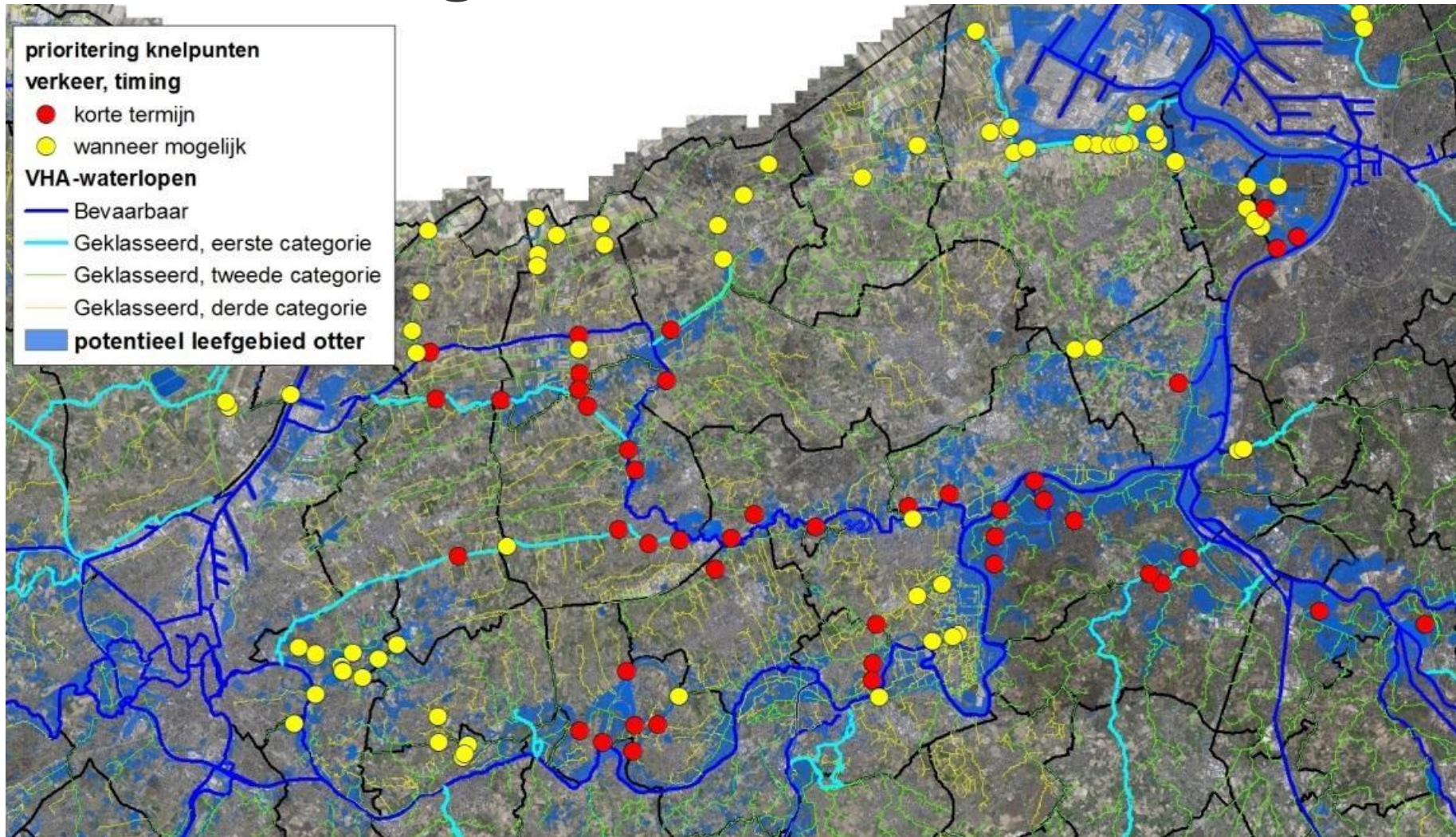
2. REALISEREN EN VERBINDEN NIEUW POTENTIEEL HABITAT IN VLAANDEREN

- Ontsnipperingsmaatregelen verkeer
- Ontsnipperingsmaatregelen waterlopen en natuurverbindingen
- Kwaliteit leefomgeving verbeteren (habitatherstel)
- Inrichting en beheer van gronden

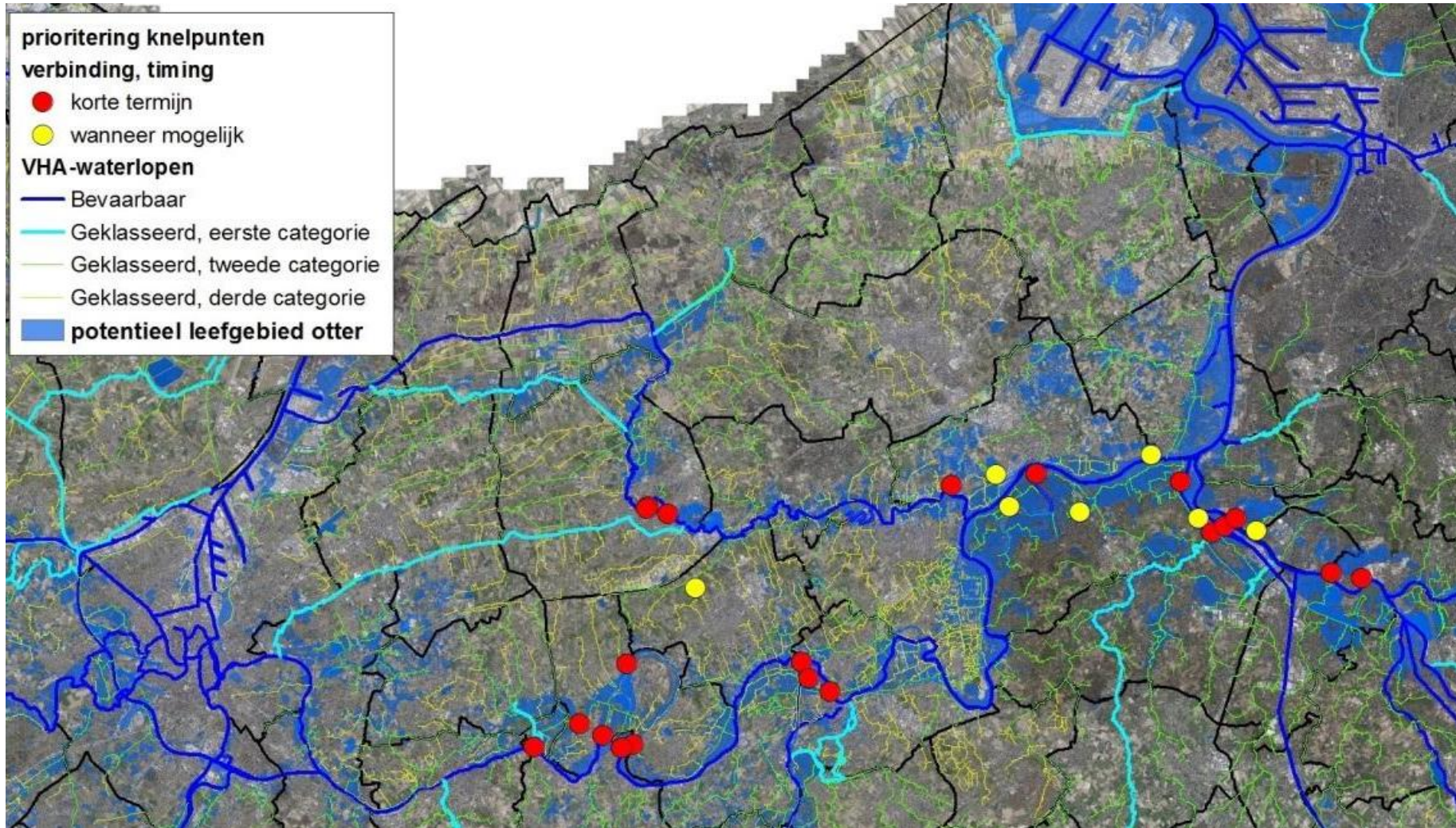
3. KENNISOPBOUW m.b.t. POPULATIE-ONTWIKKELING OTTER

4. SENSIBILISATIE EN COMMUNICATIE

Ontsnipperingsmaatregelen verkeerswegen

Ontsnipperingsmaatregelen waterlopen en (betere) natuurverbindingen

Otter als ambassadeur hoogwaardige natuur

Foto : Lore Van Damme

binnenkort ... ?

Foto : Koos Werther (Ndl)

Boommarter (*Martes martes*)

- middelgroot zoogdier, 'gele' keelvlak, formaat slanke huiskat.
- **roofdier** (Carnivora), in praktijk alleseter (ook fruit !)
- marterachtige, zoals o.a. wezel, hermelijn, bunzing, steenmarter, das, otter ...
- **territoriaal** (!) grootte-orde territorium van 0,5 tot enkele km² in grote structuurrijke bossen, of netwerk van kleinere bossen.
- maximum één nest per jaar, meestal 2-3 jongen.
- boom-acrobaat, verkiest boomholtes als nestplaats.

Boommarter versus Steenmarter

(kleur) keelvlek:
niet steeds goed kenmerk!

Boommarter

allemaal Steenmarters !

Zoeken naar boommarter(sporen)

Cameravallen

Zoeken naar boommarter(sporen)

Cameravallen

→ Identificatie van individuen mogelijk op basis van patroon keelvlek

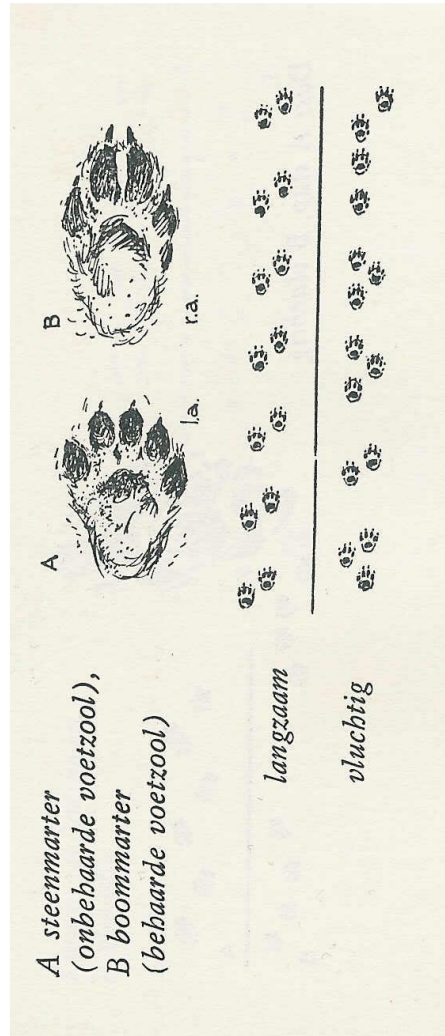
Zoeken naar boommarter(sporen)

prenten

uitwerpselen

→ afbakenen territorium

Boommarter

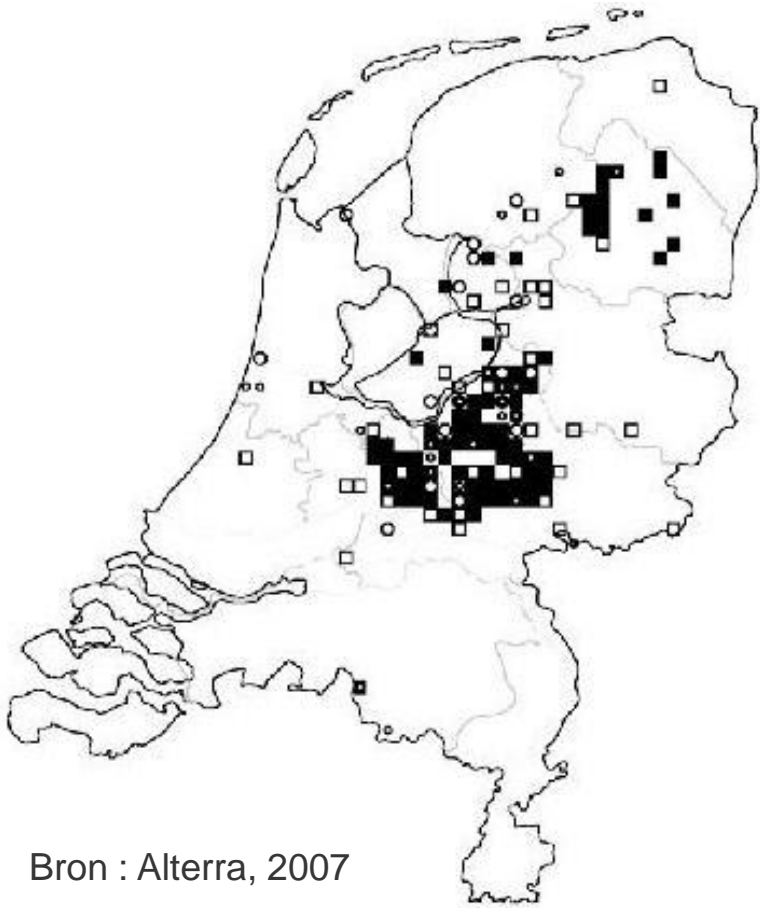
Steenmarter

Recent-verleden geografische context

Na afname door o.m. grootschalige ontbossing sinds ca. 1850, in combinatie met jacht.

- **areaal Nederland en Wallonië:**
vitale populaties 'boven'
respectievelijk 'onder' grote rivieren
- **zuidelijk Nederland en Vlaanderen:**
mysterie ... (boommarternummer Lutra 2000)

Bron : Alterra, 2007

Bron : Libois, 2006

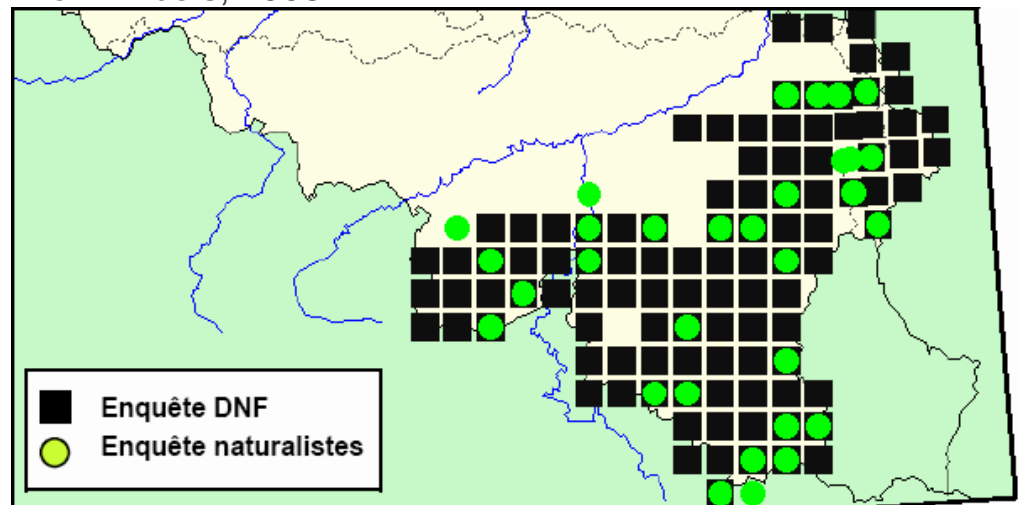
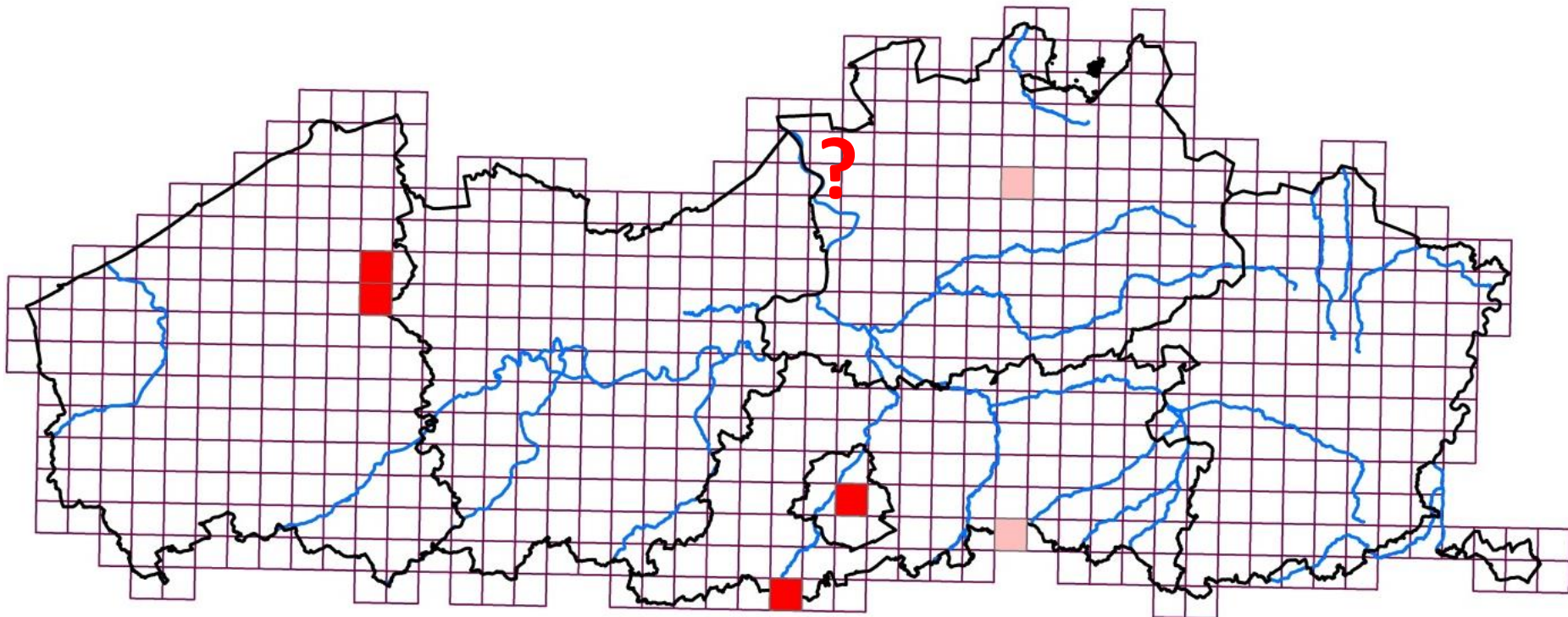

Fig. 45 : Répartition de la martre en Région wallonne (données 1978-1982)

Zekere verspreiding 1985 – 1999

- Voorkomen lang onduidelijk gebleven:
vestiging of zwervers ?

Wel reeds in jaren 1970 melding van 'voorkomen' in regio Kalmthout

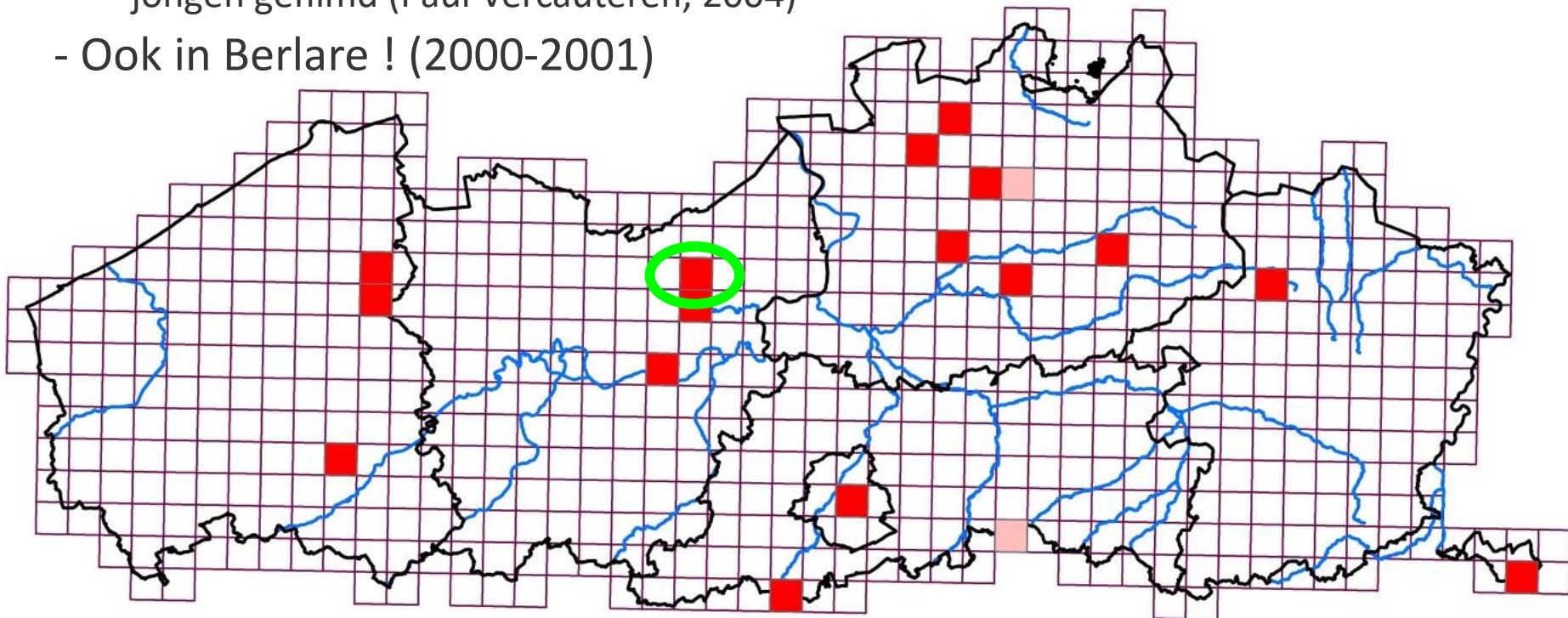
Goedgekeurde waarnemingen boomarter 1985-1999 (bron: INBO)

Zekere verspreiding 1985 – 2009 (+ 10)

- Eerste gedocumenteerd bewijs van vestiging en voortplanting in Vlaanderen → pas rond jaar 2000, in het Waasland!

Heirnisse-Fondatie bossen, Sinaai (St-Niklaas)

- 1^e j. mannetje & zogend vrouwtje verkeersslachtoffer (2000 & 2004)
- jongen gefilmd (Paul Vercauteren, 2004)
- Ook in Berlare ! (2000-2001)

Goedgekeurde waarnemingen boomarter 1985-2009 (bron: INBO)

Boommarter in Vlaams snipperboslandschap Sinaai-Lokeren-Moerbeke: INBO zenderonderzoek

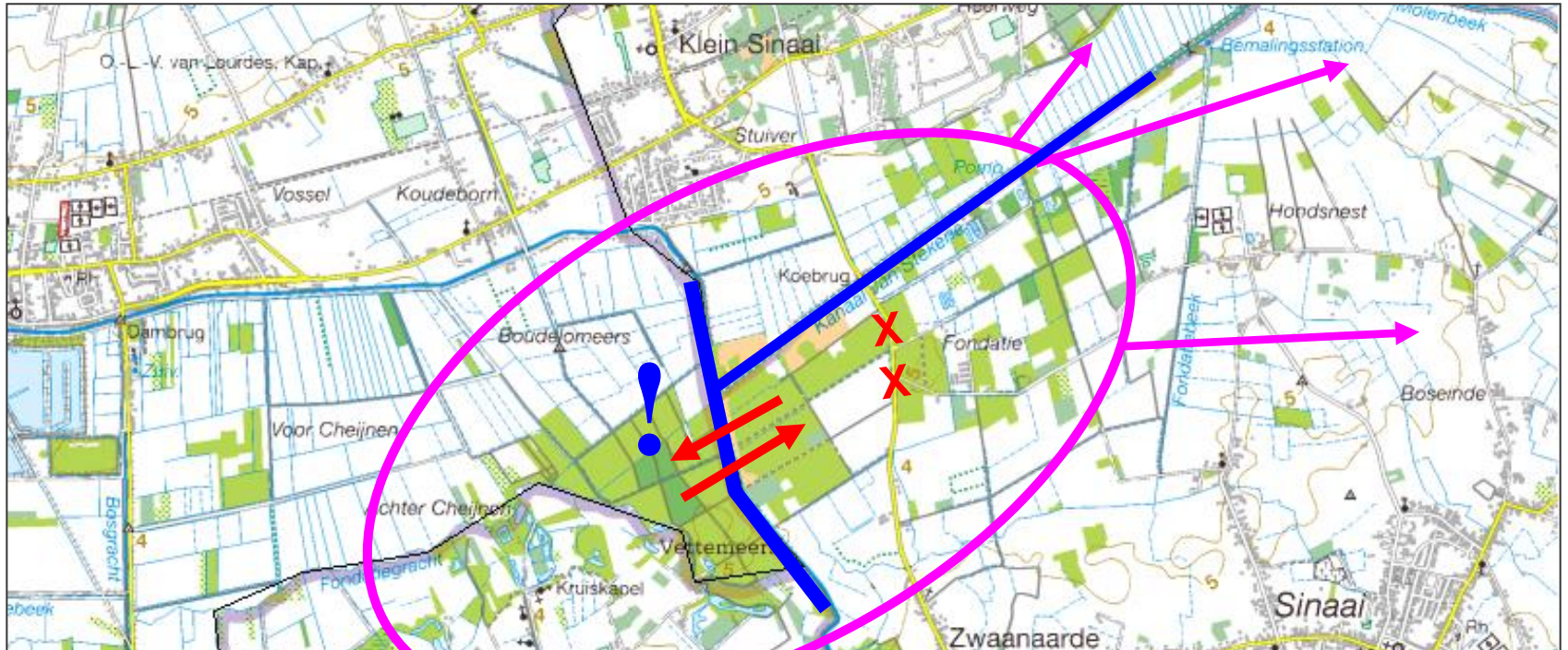

Foto : Paul Vercauteren

Nestbomen

Film : Paul Vercauteren

Nestbomen

Nestbomen

Belang van dagrustplaatsen

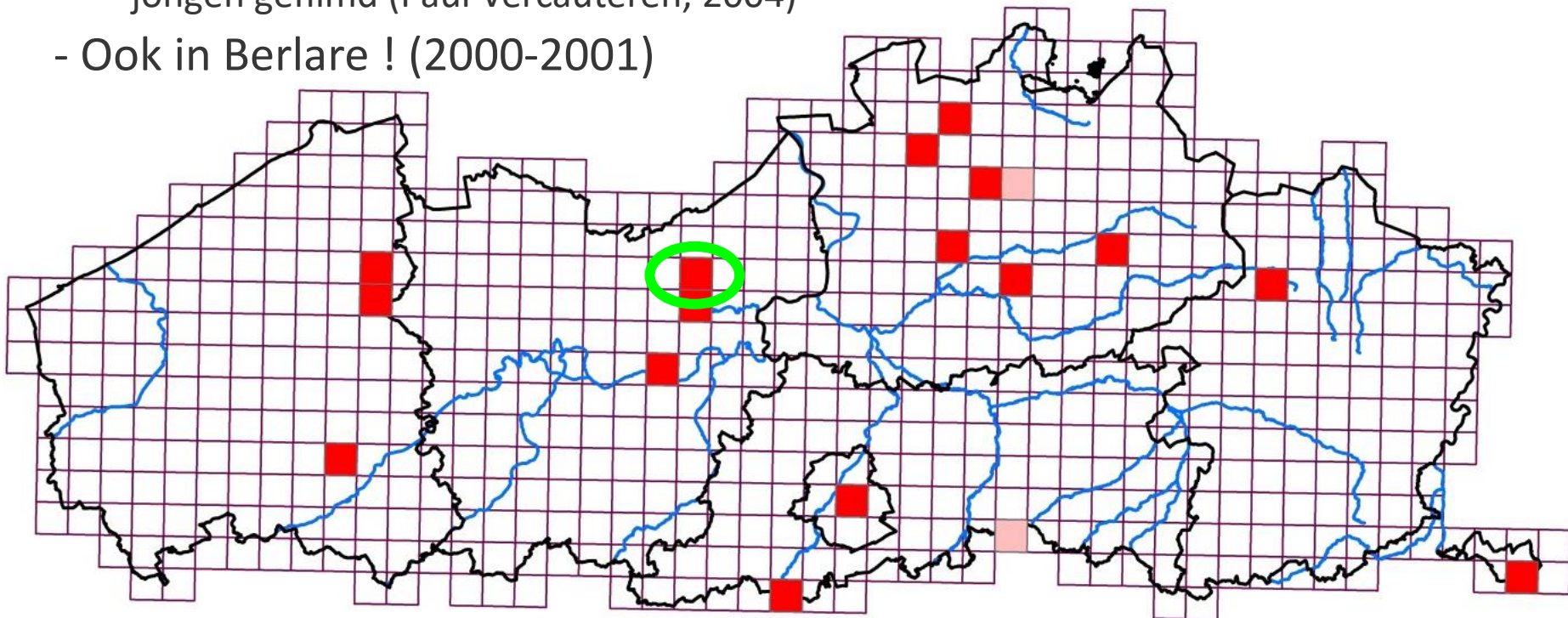

Zekere verspreiding 1985 – 2009 (+ 10)

- Eerste gedocumenteerd bewijs van vestiging en voortplanting in Vlaanderen → pas rond jaar 2000, in het Waasland!

Heirnisse-Fondatie bossen, Sinaai (St-Niklaas)

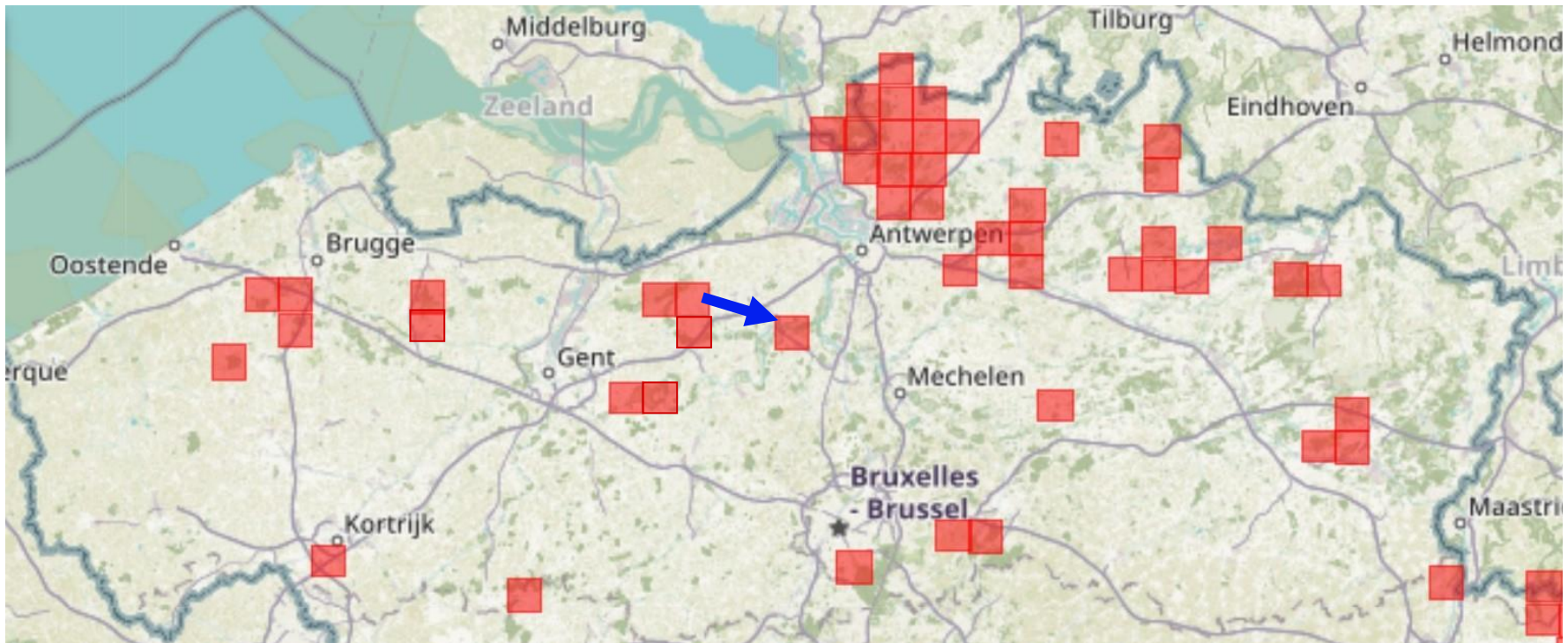
- 1^e j. mannetje & zogend vrouwtje verkeersslachtoffer (2000 & 2004)
- jongen gefilmd (Paul Vercauteren, 2004)
- Ook in Berlare ! (2000-2001)

Goedgekeurde waarnemingen boomarter 1985-2009 (bron: INBO)

Zekere verspreiding 1985 – 2018 (+10)

- Laatste jaren: versneld-verspreid over heel Vlaanderen opduikend, o.a.
 - verkeersslachtoffer in Kalken/Berlare (2010), daarna daar wel stil.
 - cameravalbeelden in Bornem (2017) van een dier afkomstig uit → Sinaai!
 - regelmatige cameravalbeelden in bossen Berlare, sinds 2020.

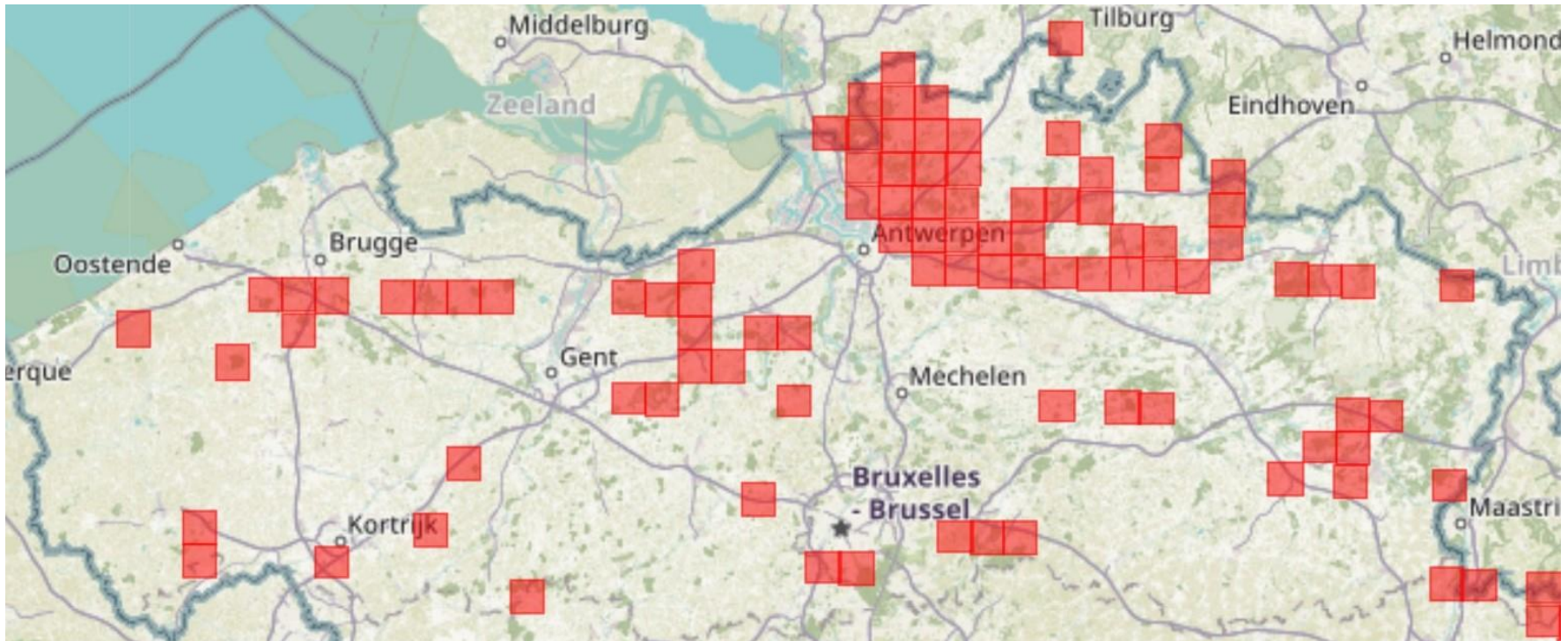

Goedgekeurde waarnemingen boommarter 1985-2018 (bron: waarnemingen.be)

Zekere verspreiding 1985 – 2023 (+5)

- Aanzienlijke versnelde toename van zekere waarnemingen in laatste 5 jaar.

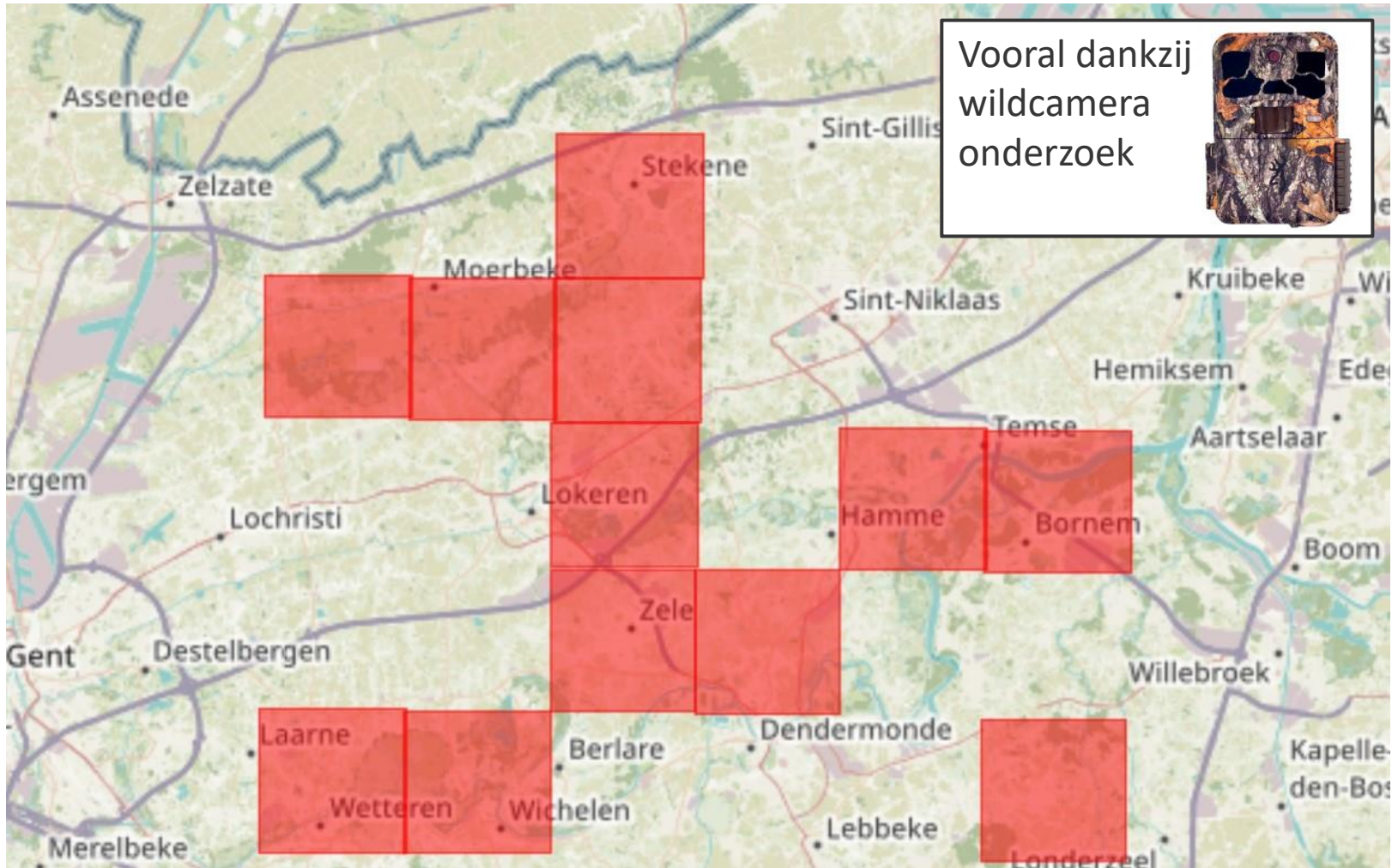
Nieuw (?) type habitat (“boomarter” is geen “bosarter”)

Goedgekeurde waarnemingen boomarter 1985-2023 (bron: waarnemingen.be)

Zekere verspreiding 1985 – 2023

Detail van Waasland regio

Goedgekeurde waarnemingen boomarter 1985-2023 (bron: waarnemingen.be)

Dank voor uw aandacht !

Cameral opnames: Joris Everaert

Regionaal contact, Joris Everaert: joris.everaert@telenet.be

Zoogdierenwerkgroep Waas, Durme & Schelde, vzw Durme & Natuurpunt

INSTITUUT
NATUUR- EN
BOSONDERZOEK

